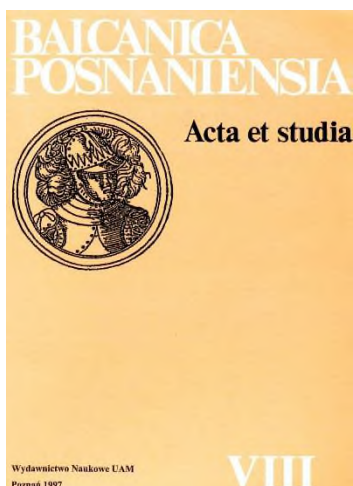

Pentek Zdzisław, rec. książki: Жоффруа де виллардуэн. *Завоевание Константинополя*. Перевод, статья и комментарий М.А. Заборова, Москва 1993, издательство „Наука”, ss. 295 + 9 nlb, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1997, t. 8, s. 229–230.

<https://doi.org/10.14746/bp.1997.8.19>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54699>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersytet
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

RECENZJE

Жоффруа де виллардуэн. Завоевание Константинополя. Перевод, статья и комментарии
М.А. Заборова, Москва 1993, издательство „Наука”, ss. 295+9 plb.

Badania nad historią krucjat, jakie od lat 50. naszego wieku prowadził Michaił Abramowicz Zaborov koncentrują się w ostatnim czasie wokół IV wyprawy krzyżowej, której wynikiem był podbój Konstantynopola w roku 1204. Pierwszym, znaczącym potwierdzeniem zainteresowań rosyjskiego historyka była publikacja w 1986 r. przekładu *La conquête de Constantinople* Roberta de Clari¹, pikardyjskiego rycerza i uczestnika tej krucjaty. Ostatnim dokonaniem Zaborova na tym polu jest tłumaczenie kroniki napisanej w języku starofrancuskim przez Geoffroya de Villehardouin. Autor kroniki urodzony przed 1154 r. od 1185 roku pełnił urząd marszałka Szampanii, zajmując na miejscowym dworze w Troyes wysoką pozycję. Od roku 1199 należał do głównych organizatorów i wodzów IV wyprawy krzyżowej. W roku 1204 został obdarzony godnością marszałka Romanii i swą przyszłość związał dożgonnie z Cesarstwem Łacińskim. Zmarł pomiędzy 1212 a 1218 r. pozostawiając po sobie *La conquête de Constantinople* obejmujące lata 1198-1207. Dzieło Villehardouina doczekało się licznych wydań, tłumaczeń, a kronikarz wielokrotnie był obiektem badań. Z tym większym więc zainteresowaniem należy odnotować pracę zasłużonego dla badań nad historiografią krucjat i historią IV wyprawy M. A. Zaborova, tym bardziej, iż przekład ten jest drugim w krótkim odstępie czasu rosyjskim tłumaczeniem kroniki Villehardouina².

Wydanie przygotowane przez Zaborova otwiera tłumaczenie tekstu (s. 5-127) według edycji krytycznej Edmonda Farala. W dalszej kolejności M. A. Zaborov zaprezentował (s. 128-217) komentarz, przypisy (s. 218-287), wykaz literatury przedmiotu (s. 288-290), a całość zamyka opracowany przez J. R. Uljanova indeks imion (s. 291-295).

Pierwszą sprawą, której wypada się przyjrzeć jest wartość tłumaczenia *La conquête...* Z zadania tego – przyznać należy niełatwego – badacz wywiązał się znacznie lepiej niż istniejące już rosyjskie tłumaczenie Smolickiej i Parina³. Zwrócić jednak należy uwagę na kilka co najmniej dyskusyjnych kwestii. Język kronikarza jest stosunkowo ubogi i na ogół niewyszukany. Zaborov natomiast ukazując bogactwo własnego języka zatracza owo ubóstwo, ale i też specyficzny klimat narracji, jaki się z tym wiąże. Villehardouin ze swoją prostotą wyrażania myśli w sposób jak najbardziej

¹ Роберт де Кларь, *Завоевание Константинополя*. Перевод, статья и комментарии М. А. Заборова, Москва 1986.

² Жоффруа де Виллардуэн, *Взятие Константинополя*. Песни труверов. Тум. О. Смолицкая и А. Парня, Москва 1984.

³ М. А. Заборов, [Рес.] Жоффруа де Виллардуэн, *Взятие Константинополя*. Песни труверов. Тум. О. Смолицкая и А. Парня, Москва 1984, „Византийский Временник” т. 48/1987, s. 187-193, gdzie autor recenzji wyjątkowo krytycznie odniósł się do umiejętności translatorskich i kompetencji historycznych wydawców, dokumentując swe uwagi licznymi przykładami. Z uwagami Zaborova należy się w pełni zgodzić.

oszczędny, a nawet monotony, w przekładzie Zaborova jest znakomicie wypisanym literatem z wielkim zasobem słowotwórczym. Tak zatem zabieg Zaborova czyni z *La conquête...* dzieło bardziej sprawne literacko, niż jest ono w rzeczywistości.

Komentarz Zaborova jest rozległy i poświadcza wieloletnie studia nad zagadnieniami IV wyprawy (s. 129-217). W biogramie kronikarza Zaborov odwołuje się do fundamentalnego w tym przypadku opracowania Jeana Longnon⁴. Warto w tej części przede wszystkim zwrócić uwagę na wiele opinii Zaborova objaśniającego motywy oraz cele, jakie mogły skłonić Villehardouina do spisania relacji ze zdobycia stolicy Bizancjum. Według Zaborova celem, który przyswierał szampańskiemu marszałkowi, była chęć spisania swoich wspomnień dla krewnych, przyjaciół, dworu w Troyes i w ogóle dla Francji (s. 138), z czym należy się ogólnie zgodzić dodając jedynie to, że Villehardouin w świetle dzieła wydaje się być człowiekiem chętnym, stąd zapewne żywa u niego była chęć własnego unieśmiertelnienia.

Zaborov sugeruje, że bezpośrednim bodźcem do napisania *La conquête...* była śmierć Bonifacego z Montferrat († 1207), który w oczach Villehardouina był postacią kluczową w wydarzeniach tej wyprawy. Korzeni literackiej działalności kronikarza Zaborov nie upatruje w osobie Chrétiena de Troyes, zaś w pismach Jana z Salisbury, Gace Brulé czy Gautiera d'Arras. Sądzimy, iż Zaborov nieco zawęził ewentualny krąg osób czy też przyczyn, jakie mogły się złożyć na napisanie *La conquête...* Rzecz jasna są to pewne spekulacje, ale choćby śledząc dotychczasowe opracowania poświęcone Villehardouinowi, wydaje się właściwym – przynajmniej na tyle na ile pozwala nasza obecna wiedza – rozszerzyć ów krąg o elitę literacką, jaka gościła na dworze w Troyes w latach 80. XII wieku. Mamy tu na myśli obok wspomnianych przez Zaborova Gace Brulé i Gautiera d'Arras m. in.: Guiota de Provins, Gautiera d'Espina oraz Gautiera de Dargie. Dodać również należy, że nie były to jedyne źródła literackiej inspiracji szampańskiego kronikarza. Nie wolno zapomnieć o wpływie Biblii, cyklu kronik krucjatowych, *chanson de geste* oraz powieści rycerskiej *roman*⁵.

Podstawową wartością materiału przypisowego jest wysoce krytyczny stosunek do dotychczasowych opinii historiograficznych oraz rzadko spotykana dociekliwość w rozwiązywaniu i poszukiwaniach odpowiedzi na nie wyjaśnione przez innych problemy związane z przebiegiem wyprawy, ale brak miejsca nie pozwala na szczegółową dyskusję z tezami Zaborova. Jednak zasadniczym mankamentem erudycyjnych przypisów w liczbie 841 (s. 219-287) jest – nie wiadomo czy z zgodnie z intencjami Zaborova – brak odsyłaczy do literatury. W przypisach widać albo ewolucję badawczą, albo niekonsekwencje w stosunku do podawanych informacji dotyczących komentarzy, jakie znalazły się w tłumaczeniu *La conquête...* Robert de Clari⁶, a dotyczących tych samych kwestii.

Publikację zamykają spisy wydań *La conquête...*, dalekie jednak od wyczerpania, podobnie jak wykaz tłumaczeń, wśród których ostatnie (!) Zaborov odnajduje w wydaniu E. Farala z lat 1938-1939. Nie inaczej rzecz się ma z wykazaną literaturą przedmiotu (nierównno wyselekcjonowaną do roku 1982), choć w ostatnim czasie pojawiły się kolejne opracowania dotyczące Villehardouina. Pomimo zgłoszonych uwag należy bardzo wysoko ocenić trud translatorski i komentarzowy M. A. Zaborova.

Zdzisław Pentek

⁴ J. Longnon, *Recherches sur la vie de Geoffroy de Villehardouin, suivies du catalogue des actes des Villehardouin*, Paris 1939.

⁵ J. Beer, *Villehardouin. Epic historian*, Genève 1968, s. 2, uważa, że literackim patronem Villehardouina był Baldwin VIII z Flandrii († 1195), czyli Pseudo-Turpin, zob. też s. 57 i 116.

⁶ Zob. np. komentarz do Роберт де Кларі... przypis 66, s. 128 i prawie brak objaśnienia tej kwestii w przepisie 61, s. 229 tłumaczenie *La conquête...* Villehardouina.